Jussi Lind

Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto arviointimenettelyn toimivuudesta kuntien talouden tasapainottamisessa ja palveluiden turvaamisessa

Eduskunnan tarkastusvaliokunta on pyytänyt sosiaali- ja terveysministeriön lausuntoa tarkastuskertomuksesta 'Arviointimenettelyn toimivuus kuntien talouden tasapainottamisessa ja palveluiden turvaamisessa' (2/2024) sekä siinä esitetyistä suosituksista. Lisäksi valiokunta pyytää asiantuntijanäkemystä tietopohjan riittävyydestä hyvinvointialueiden arviointimenettelyssä erityisesti arvioitaessa hyvinvointialueiden kykyä järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen palveluita.

Toteamme lausuntonamme seuraavaa:

Tarkastusraportissa todetaan, että arviointimenettelyn tarkoitus on selvittää kunnan mahdollisuudet turvata asukkailleen lainsäädännössä edellytetyt palvelut sekä ryhtyä toimenpiteisiin palvelujen edellytysten turvaamiseksi. Raportissa edelleen todetaan, että menettely on kuitenkin keskittynyt taloudenhoitoon, eikä palvelujen turvaamisen näkökulmaa oteta systemaattisesti huomioon arviointimenettelyprosessin eri vaiheissa. Toteamme, että tarkastusvirasto kiinnittää tarkastusraportissaan juuri oikeaan asiaan huomiota, todetessaan että palveluiden näkökulma tulisi huomioida paremmin arviointimenettelyssä. Onhan noin puolet kuntasektorin lakisääteisten palvelujen kustannuksista, joiden edellytyksiä arviointimenettelyllä pyritään turvaamaan, koostunut nimenmaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista.

STM:llä ei ole aiemmin juurikaan ollut roolia kuntien arviointimenettelyssä. Toki myös kuntien suuri määrä on asettanut omat haasteensa palvelujen tarkastelulle. Tarkastusviraston suositukset arviointimenettelyn kriteerien täyttymisestä sekä menettelyn aloittamisesta yhdenmukaisesti sekä suositukset kehittää palveluista saatavilla olevaa tietopohjaa nähdään tarpeellisiksi.

Hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyminen on muuttanut tilannetta sote-palvelujen osalta ja se luo sosiaali- ja terveysministeriölle selkeästi paremmat edellytykset ryhtyä toimenpiteisiin palvelujen edellytysten turvaamiseksi.

Mikäli arviointimenettely käynnistyy VM:n toimesta, on STM:llä jäsenyys arviointiryhmässä. Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 27 §:ssä todetaan, että STM voi tehdä VM:lle aloitteen arviointimenettelyn käynnistämisestä, jos on osoittautunut, että hyvinvointialueen kyky järjestää sosiaali- ja terveydenhuolto on ilmeisesti vaarantunut muutoin kuin tilapäisesti. Arvioitaessa, onko hyvinvointialueen kyky järjestää sosiaali- ja terveydenhuolto ilmeisesti vaarantunut, käytetään viitta eri arviointiperustetta.

1) sosiaali- ja terveydenhuollon yhdenvertaisuus tai riittävyys on vaarantunut;

2) sosiaali- ja terveydenhuollon laatu ei turvaa asiakas- tai potilasturvallisuutta säännösten mukaisesti;

3) sosiaali- ja terveydenhuollon tarvevakioidut asukaskohtaiset kustannukset tai niiden kehitys vaarantavat sosiaali- ja terveydenhuollon yhdenvertaisen ja riittävän saatavuuden;

4) hyvinvointialueella ei ole sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen edellyttämää henkilöstöä, osaamista, toimintakykyä, valmiutta tai omaa palvelutuotantoa;

5) hyvinvointialueen kyky järjestää sosiaali- ja terveydenhuolto on muusta kuin 1–4 kohdassa tarkoitetusta syystä vakavasti vaarantunut.

Keskeinen kysymys edellä kuvattujen arviointikriteereiden täyttymisen arvioinnissa on käytettävä tietopohja ja sen luotettavuus. Tietopohjan parantaminen on ollut yksi tärkeimmistä kehittämiskohtaista hyvinvointialueiden käynnistymisen yhteydessä.

Taloustietojen osalta niiden laadun tarkistukseen on kiinnitetty huomiota valtiokonttorin sekä ministeriöiden sekä niiden alaisten laitosten kanssa. Käytännöistä on sovittu aiempaa tarkemmin ja tietojen laatu on parantunut. Taloustietojen laaduntarkastuksen prosessia ohjataan VM:n johdolla, STM osallistuu asian suunnitteluun Kuntien ja hyvinvointialueiden raportoimien tietojen tietomääritysten ylläpidon yhteistyöryhmän kokouksissa.

Johdon strateginen tilannekuva (JST) on THL:n ylläpitämä kaikille avoin raportointinäkymä, jonne on koostettu tietoa hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen palvelujen tilanteesta. Talouden osalta näkymän tiedot pohjaavat em. valiokonttorin tiedonkeruuseen ja muilta osin THL:n ylläpitämiin tietolähteisiin.

Ministeriön keskeisenä tehtävänä on ennen kaikkea ohjaavien toimien kautta luoda tietopohjan parantamisessa edellytykset sille, että työnjaot ovat toimivia ja käytännöistä on sovittu eri tahojen kanssa riittävän selkeästi. STM on mm. myöntänyt rahoitusta toiminta- ja taloustietojen tietotuotannon kehittämiseen Kestävän kasvun –ohjelmasta.

Hallitusohjelman mukaan sosiaali- ja terveyspalvelujen yksikkökustannukset on asteittain julkaistava alkaen vuodesta 2025. Hankkeessa kehitetään yksikkökustannusten laskentaa kansallisella sekä hyvinvointialueiden tasolla sekä luodaan prosessit sekä edellytykset tietojen julkaisulle ja hyödyntämiselle. STM on mukana myös tässä hankkeessa. Yksikkökustannukset ja niiden laskenta ovat luonnollisesti vain yksi osa tarvittavasta tiedosta toiminnan tuloksellisuuden arvioinnissa.

Oma osansa tietopohjaa on VM:n koordinoimat hyvinvointialueneuvottelut, joita on toteutettu jo useamman kerran valtioneuvoston yhteisenä neuvotteluna.

Kokonaisuutena ministeriö näkee, että tietopohjan parantamisessa ollaan edetty asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Näin kyetään aiempaa paremmin edistämään tarkastusraportissakin todettua palvelujen tarkastelun näkökulmaa, jolla on keskeinen merkitys hyvinvointialueiden arvioinnissa.

Jussi Lind, erityisasiantuntija